

Neki aspekti izbora za općinske skupštine u Zagrebu 1965.

Mladen Zvonarević, Slavko Kljaić
Ivan Šiber

I Uvod

Sistematska empirijska istraživanja u području političkog života nemaju neku osobito bogatu tradiciju u društvenim naukama. U zapadnim zemljama prva empirijska istraživanja u užem smislu počinju u godinama prije i nakon I svjetskog rata, i koncentriraju se oko analize rezultata parlamentarnih izbora. Najčešće se analiziralo koja obilježja birača su povezana s njihovom preferencijom za lijeve, desne ili centrumaške stranke u takvim izborima. Tako je, na primjer, u jednom od prvih radova ove vrste iz 1913. godine A. Siegfried našao da su u zapadnoj Francuskoj ribari češći pristalice ljevičarskih stranaka nego bilo koji drugi sloj stanovništva. U Njemačkoj, za vrijeme Weimarske republike, T. Geiger je 1931. godine analizirao rezultate izbora, te našao da se sloj službenika iz »srednje klase« osobito snažno okreće k Hitleru. Neke su studije u Njemačkoj i Francuskoj između dva rata, a i nakon II svjetskog rata (S. Pratt, S. Lipset i drugi), pokazale da u krupnim industrijskim poduzećima ima relativno značajno više birača koji glasaju za komuniste nego u sitnijim poduzećima. U USA su vršene brojne studije o socio-ekonomskim karakteristikama pristalica demokratske i republikanske stranke, kao i o pristalicama nekih malih stranaka itd.

Interesantne su, dalje, neke studije koje su istraživale problem apstinencije birača na parlamentarnim izborima. Rezimirajući rezultate ovih analiza, S. Lipset, P. Lazarsfeld i drugi našli su četiri glavne grupe razloga koji djeluju na apstinenciju. Prema njihovom zaključku jedna će socijalna grupa imati visoki procenat učešća na izborima: 1) ako vladina politika utječe snažno na interese te grupe, 2) ako članovi te grupe imaju dovoljno pristupa informacijama o vladinoj politici koja se odnosi na njih, 3) ako postoji jak grupni pritisak da se učestvuje na izborima i 4) ako taj pritisak nije usmjeren u raznim smjerovima, tj. ako ne postoji konflikt u kojem pravcu da biraju.

Vršena su takode ispitivanja više psihološkog karaktera kojima se pokušalo provjeriti da li postoje razlike u osobinama ličnosti među pristalicama raznih političkih stranaka, no ova nisu dala nikakve određene rezultate.

Sva ta mnogobrojna istraživanja u ovoj oblasti imaju — pored čisto naučnog i teoretskog karaktera — i svoj sasvim praktičan aspekt: rezultate ovakvih istraživanja koriste političke stranke u svojim predizbornim kampanjama kako bi povećale vlastiti uspjeh. Zbog toga su ovakvi rezultati — osobito u USA — predmet pažljivog studiranja čitavih štabova političara, psihologa, sociologa i drugih stručnjaka, koji na temelju provedenih analiza pripremaju strategiju i taktiku konkretne političke aktivnosti svoje partije.

U našoj zemlji ovakva ispitivanja nemaju gotovo nikakvu tradiciju. U uvjetima monarhističkog pseudoparlamentarizma između dva rata slična su

istraživanja bila ne samo nepoželjna, pa i opasna za vladajuću klasu nego i nepotrebna s obzirom na diktatorsku prirodu samoga režima. U prvim je godinama poslije revolucije sistem političkog života bio takav da se nije osjećala potreba za istraživanjima ove vrste, ali je kasnije sve dinamičniji razvitak raznih oblika socijalističke demokracije počeo stavljati i ovakva ispitivanja na dnevni red. U nedostatku ovakvih istraživanja, koja jedino mogu pružiti pouzdane podatke o političkim zbivanjima, nužno se moramo u ocjeni tih zbivanja osloniti na lične impresije manje ili više kvalificiranih promatrača. Ne potcijenjajući nimalo ovakve impresionističke procjene, koje — naročito ako su date sa strane iskusnih političkih radnika — mogu biti veoma korisne, ipak moramo priznati da sistematska naučna analiza ima ogromni značaj za dublje i preciznije poznavanje političkih zbivanja.

Nema nikakve sumnje da upravo opći izbori za zastupnike općinskih skupština predstavljaju na svoj način kulminacijsku tačku u političkom životu jedne komune, pa je ovo i bio razlog da smo upravo takve izbore iskoristili za jedno ovakvo socijalno-psihološko i politološko istraživanje. Budući da je ovo istraživanje bilo — koliko je nama poznato — prvo istraživanje ove vrste u našoj zemlji, ono nesumnjivo ima izvjesnih nedostataka teoretske i metodološke prirode, no uprkos toga smatramo da je ukazalo na niz interesantnih pojava i problema, i da zbog toga ima ne samo određeni teoretski nego i veliki praktični značaj.

Samo istraživanje je organizirala i provela Katedra za socijalnu psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu uz pomoć i podršku Gradskog komiteta SKH i Gradskog odbora SERNH, te autori koriste ovu priliku da ovim forumima izraze svoju zahvalnost.

II Problem istraživanja

Izbori za općinske skupštine su toliko kompleksan i značajan društveno-politički događaj da se mogu izučavati s veoma velikog broja različitih aspekata. Mi smo se ograničili na jedan između njih koji se ukratko najbolje može formulirati ovako:

Koliko birači poznaju kandidate koje biraju?

Razlog da smo odabrali upravo ovaj problem bio je taj što smatramo da je poznavanje kandidata od strane birača neophodan preduvjet za stvarni izbor između više predloženih kandidata, tim više što u sistemu neposredne demokracije ličnosti kandidata, a ne samo program kojega predstavlja, mora sve više izbijati u prvi plan. Naime, svi kandidati su kandidati Socijalističkog saveza, pa prema tome zastupaju isti program socijalističke izgradnje. Birač stoga ne bira između različitih programa, kao u buržoaskoj demokraciji, nego između ličnosti različitih kandidata, birajući onoga za kojega smatra da će najbolje služiti tome općem programu. Ukoliko, međutim, birač ne poznaje kandidate između kojih treba izabrati »svojega« zastupnika, njegovo učesće se svodi na prosto glasanje za jedan opći, zajednički program kojega svi kandidati predstavljaju, ali on ne vrši izbor u smislu kojega su izbori postavljeni, u formi većeg broja kandidata za jedno zastupničko mjesto.

Prema tome, poznavanje kandidata, između kojih treba izabrati »svojega«, predstavlja *conditio sine qua non* svake istinske izborne odluke birača, jer u protivnom on glasa za jedan izborni program — što je također važno — ali ne bira, što je donekle i važnije.

III Metode istraživanja

Kao opću metodu u našem istraživanju upotrijebili smo metodu usmene ankete (upitnika), koju smo primijenili na jednom uzorku zagrebačkih birača. Opisat ćemo sada upratko osnovne karakteristike upitnika koji smo primijenili, kao i uzorke naših birača.

Anketni list (upitnik)

Izborna jedinica: Anketar:

Oprostite što Vam smetam. Ja sam suradnik Instituta za društvena istraživanja i mi vršimo neka ispitivanja u vezi današnjih izbora. Ako Vam nije teško, ja bih Vas zamolio da mi odgovorite na nekoliko kratkih pitanja.

1. Recite mi prije svega molim Vas da li se sjećate imena kojega kandidata s izborne liste?

(Napomena: Ako se ne sjeća, prelazi se na pitanje br. 4)

2. Da li možda znate što su ti kandidati po zanimanju?

3. Da li ste neke od kandidata koje ste upravo spomenuli imali prilike lično susresti na kakvom sastanku, savjetovanju, zboru birača ili drugdje?

DA NE

3a. Da li ste možda za neke od kandidata inače čuli ili čitali o njima u novinama, slušali na radiju, televiziji ili čuli o njima od drugih osoba?

DA NE

4. Da li ste možda bili prisutni na zboru birača kada je kandidatska lista bila predlagana?

DA NE

5. Da li biste možda naveli što Vi smatrate da su najveći problemi naše općine?

6. Koji su najveći problemi našega grada?

Spol: M Ž

Zanimanje:

Godine starosti:

Članstvo u SKJ: DA NE

Da li je birač, s kojim ste upravo imali intervju bio u razgovoru:

- a. veoma ljubazan
- b. ljubazan
- c. osrednje ljubazan
- d. neljubazan
- e. veoma neljubazan

Iz priloženog anketnog lista se vidi da je anketa sadržavala ukupno 11 pitanja, koja ćemo sada najprije ukratko obrazložiti.

Pitanje 1): »Recite mi prije svega molim Vas da li se sjećate imena kojega kandidata s izborne liste?«

Kod ovoga pitanja treba imati prije svega na umu to da je naš anketar vodio intervju s biračem neposredno nakon što je birač izašao s birališta, obavivši svoju biračku dužnost. Prema tome, on je tek koju minutu ranije držao u rukama izboru listu, te čak i da nije od ranije znao kandidata, mogao se sjetiti nekog od imena koja je netom pročitao. Zbog toga je zadatak birača bio osobito lagan — obzirom na mogućnost neposrednog dosjećanja — pa se njegov neuspjeh da reproducira barem jedno ime s izborne liste ne može interpretirati drugačije nego kao potpuno nepoznavanje kandidata između kojih je »izabrao«.

Iz formulacije pitanja vidi se i to da se nije od birača tražilo da se sjeti imena kandidata kojega je birao — ovakvo pitanje bi bilo uostalom i protuzakonito — nego bilo kojega kandidata, što mu je također olakšavalo odgovor.

Konačno, formulacija ovoga pitanja nije zahtijevala od birača da kaže što misli, nego što zna, i time je maksimalno mobilizirala njegovu pozitivnu motivaciju, što inače predstavlja najteži problem u ovakvim ispitivanjima.

Naime, nemamo nikakva razloga za pretpostavku da bi bilo koji ispitanik birač namjerno prečutao ime kandidata ako ga se sjeća. Baš naprotiv, birači su se i te kako trudili da se dosjete makar jednoga imena s izborne liste — mnogi su se »sjetili« netačnih imena — kako ne bi ispali »glupi« u očima anketara. Što više, oni koji se nisu uspjeli sjetiti ni jednoga imena, navodili su našim anketarima stotine razloga zbog kojih im je »eto, nekako ispalo iz glave« ime kandidata.

Pitanje 2): »Da li možda znate što su ti kandidati po zanimanju?«

Ovo je pitanje, naravno, bilo postavljeno biraču — ispitaniku samo u slučaju ako je bio u stanju odgovoriti na pitanje 1. Razlog da smo postavili ovo drugo pitanje je taj što smo htjeli vidjeti da li dotični birač zna još nešto o kandidatu kojega se sjeća, osim njegova imena. Budući da je upravo zanimanje jedna od najrelevantnijih karakteristika svakog kandidata, to smo se upravo na njoj i zadržali.

Pitanje 3): »Da li ste neke od kandidata koje ste upravo spomenuli imali prilike lično susresti na kakvom sastanku, savjetovanju, zboru birača ili drugdje?«

Pitanje 3a): »Da li ste možda za neke od kandidata inače čuli ili čitali o njima u novinama, slušali na radiju, televiziji ili čuli o njima od drugih osoba?«

Pitanja 3) i 3a) su također bila upućena samo onim biračima koji su znali ime barem jednog kandidata s izborne liste. Cilj ovih pitanja je bio da se dozna nešto o izvoru informacija koje birač ima o kandidatu. Ovo pitanje je osobito značajno zbog uvida u efekat raznih sredstava informiranja u toku predizborne kampanje.

Pitanje 4): »Da li ste možda bili prisutni na zboru birača kada je kandidatska lista bila predložena?«

Ovim pitanjem smo željeli provjeriti opću političku aktivnost birača-ispitanika, a napose njegovu aktivnost u toku predizborne kampanje.

Pitanje 5): »Da li biste možda naveli što Vi smatrate da su najveći problemi vaše općine?«

Pitanje 6): »Koji su najveći problemi našega grada?«

Ova dva pitanja nemaju više direktne veze s našim glavnim problemom poznavanja kandidata, ali smo ih stavili u upitnik kako bismo iskoristili priliku koju nam pruža anketa te doznali nešto i o nekim drugim interesantnim pitanjima. Istovremeno smo htjeli omogućiti onim biračima koji se nisu uspjeli sjetiti ni jednog imena s kandidatske liste da i oni nešto »prilože« u svojem razgovoru s anketarom i da se osjećaju manje neprijatno zbog svog »slabog pamćenja«.

Pitanje 7): Spol birača

Pitanje 8): Zanimanje birača

Pitanje 9): Godine starosti

Pitanje 10): Članstvo u SKJ

Ova četiri pitanja su usmjerena na prikupljanje podataka o nekim općim socijalno-političkim obilježjima anketiranih birača, koja su relevantna s centralnim pitanjem o poznavanju kandidata s izborne liste.

Pitanje 11): Da li je birač s kojim ste upravo imali intervju bio u razgovoru:

- a) veoma ljubazan, b) ljubazan, c) osrednje ljubazan, d) neljubazan, e) veoma neljubazan?

Ovo posljednje pitanje bilo je upućeno našem anketaru, koji je nakon razgovora sa svakim biračem trebao na taj način izraziti svoj sud o odnosu birača prema njemu u toku intervjua. Ovo je pitanje značajno za buduću organizaciju sličnih istraživanja, a također osvjetljuje i neke odgovore samih ispitanika.

Uzorak ispitanika (birača)

Formiranja uzorka sastojalo se iz dva dijela:

a) odabiranje izbornih jedinica i b) odabiranje pojedinih birača — ispitanika.

a) Odabiraju se izbornih jedinica. Kod ovoga smo odabiranja vodili računa o dva obilježja izbornih jedinica: prvo, da izborne jedinice koje uzmemo u uzorak reprezentiraju razna gradska područja (centar — periferija) i vrste stanovanja (radnička naselja, obiteljske kućice itd), drugo, nastojali smo da izborne jedinice takođe reprezentiraju šarolikost u broju predloženih kandidata. Zbog toga smo uzeli dvije izborne jedinice s Općine Medveščak (13 i 21), dvije s Općine Centar (28 i 32) i tri s Trešnjevke (5, 19 i 22).

b) Odabiranje pojedinih birača. Kod formiranja uzorka birača u okviru svake pojedine izborne jedinice susreli smo se takođe s nekim značajnim problemima. Dva najčešća načina formiranja uzorka koji se koriste u ovakvim situacijama — redni i vremenski — nisu mogli biti upotrijebljeni. Naime, kod vremenskog uzorka bi postojala opasnost da već anketirani birači dođu u kontakt s onima koji još nisu anketirani, što bi moglo negativno utjecati na rezultate. Kod rednog pak uzorka anketari bi morali neposredno surađivati s izbornom komisijom, koja bi im mogla sugerirati neke «netipične» birače, a ovo bi se takođe negativno odrazilo na rezultate. Zbog svega toga prepustili smo samim našim anketarima da prema posebnim uputstvima sami odabiru birače koje će anketirati, što je bilo opravdano s obzirom na dobar kvalitet anketara koje smo koristili. Konačni uzorak je obuhvatio 451 birača oba spola.

Ovakav način odabiranja uzorka ima, naravno, svojih slabosti, ali je on bio ipak najprikalniji s obzirom na problem koji nas je interesirao.

Anketari

Poznato je da na uspjeh ovakve ankete mogu znatno utjecati i anketari koji ju sprovode, pa smo zato ovom prilikom posebnju pažnju. Za anketare smo uzeli 42 studenta sociologije, psihologije i političkih nauka oba spola koji su u okviru svoje redovne nastave bili solidno upućeni u sve teoretske i praktične probleme ankete i anketiranja. Svi oni su se dobrovoljno sami javili, što je još jedna garancija da su svoj posao obavili s maksimumom zalaganja i odgovornosti.

IV Rezultati diskusija

U ovom smo prikazu obradili samo neke osnovne rezultate naše ankete u kojima smo našu osnovnu varijablu — poznavanje kandidata od strane birača — uočitali sa svim glavnim varijablama koje je anketa obuhvatila. Rezultati su prikazani u 9 tabela, pa ćemo svaku od njih posebno razmotriti i prodiskutirati.

Tabela 1.

Poznavanje kandidata od strane birača

Nivo orijentiranosti birača	N	%
Zna ime najmanje 1 kandidata	217	48
Ne zna ime ni jednog kandidata	234	52
Ukupno	451	100

Kao što se vidi, preko polovine anketiranih birača nije znalo ime ni jednog kandidata sa glasačke liste, s koje su maločas birali. Ovo je sigurno podatak koji zbunjuje i zabrinjava jer je očigledno da ti birači nisu birali, nego — da se tako izrazimo — naprosto glasali za jednu listu o kojoj nemaju ni najosnovnije znanje. Ovo, dakako, nipošto ne znači da se oni nisu opredjelili na biračstvu — svi su oni glasali za nekoga od kandidata — ali njihovo opredjeljenje nije bilo opredjeljivanje za određenu ličnost, nego za jedan određeni program — socijalizam. Ovakvo opredjeljivanje, ma koliko bilo već samo po sebi pozitivno, ipak nije danas više dovoljno, jer birač mora znato tko zastupa njegove interese u našem društvu i kandidat ne smije za njega biti bezimni netko, nego konkretan čovjek kome on paklanja svoje povjerenje, prati i kontrolira njegov rad u skupštini, kontaktira s njime, pomaže mu, kritizira ga, pa — ako treba — i smjenjuje.

Zbog toga ovaj veliki procenat neorijentiranih birača nesumnjivo govori o vrlo ozbiljnim propustima u toku predizborne kampanje, u kojoj nismo uspjeli povezati birače s kandidatima, program s ljudima koji će ga realizirati.

S druge strane — a to će pokazati daljnja analiza rezultata — nisu niti sve kategorije birača jednako neorijentirane u pogledu kandidata. Neki znaju o kandidatima više, neki manje ili ništa, a to opet govori o tome da treba poduzimati i neke specifične akcije u odnosu na određene grupe birača kako bi ih bolje orijentirali i angažirali u mehanizmu socijalističke demokratije.

Tabela 2.

Poznavanje kandidata i izborne jedinice

Izborna jedinica		Zna ime		Ne zna	
		N	%	N	%
Medveščak	21	15	48	16	52
Medveščak	13	29	45	35	55
Centar	28	33	47	37	53
Centar	32	42	66	22	34
Trešnjevka	5	21	29	51	71
Trešnjevka	19	50	54	43	46
Trešnjevka	22	27	48	30	52
Ukupno		217	48	234	52

Ako usporedimo procenat orijentiranih i neorijentiranih birača u pojedinim izbornim jedinicama, vidjet ćemo da se tri izborne jedinice osobito razlikuju od ostalih.

Izborna jedinica Trešnjevka 5 pokazuje znatno veći procenat neorijentiranih birača (71/0) nego ostale izborne jedinice. Razlog ovome može biti taj što tu izbornu jedinicu sačinjavaju pretežno male obiteljske kućice, prostorno dosta odijeljene, a tu je još i Končareva ulica, koja tu jedinicu još više cijepa u dva dijela. Zbog toga je ova jedinica prostorno osobito rastrkana, što se sasvim sigurno negativno odrazilo na opću koheziju njezinog biračkog tijela, pa i na slabije poznavanje kandidata.

Izborna jedinica Trešnjevka 19, iako pripada istoj općini kao i prethodna, spada među one s osobito malim procentom neorijentiranih birača. Ona obuhvaća Voltino naselje, u kojemu uglavnom stanuju radnici i službenici »Rade Končara«, što — obrnuto nego kod jedinice Trešnjevka 5 — povećava već ionako veliki faktor prostorne blizine i uvjetuje da je populacija znatno više koherentna i homogena, što povoljno utječe na stupanj poznavanja kandidata.

Najmanji procenat neorijentiranih birača je imala jedinica Centar 32, svega 34,0% što predstavlja razliku od čitavih 37% u usporedbi s jedinicom Trešnjevka 5, u kojoj je taj procenat bio 71%. Ova izborna jedinica obuhvaća Radićevu ulicu, dakle dio grada sa starom i stabiliziranom populacijom, gdje je stupanj koherentnosti i homogenosti visok. Međutim, upravo ova izborna jedinica dokazuje da visoki procenat orijentiranih birača nije samo rezultat objektivnog djelovanja faktora prostorne blizine nego i djelovanje subjektivnih faktora: naši anketari su noćili da su birači u ovoj jedinici izašli na izbore masovno sa zastavama, što govori o značajnijoj predizbornoj aktivnosti Socijalističkog saveza i drugih političkih faktora, koja se sasvim logično pozitivno odrazilo u visokom procentu orijentiranih birača.

Tabela 3.

Poznavanje kandidata i zanimanje birača

Zanimanje birača	Zna ime		Ne zna	
	N	%	N	%
Službenici	66	50	65	50
Učenici i studenti	36	62	22	38
Penzioneri	19	40	28	60
Domaćice	18	33	37	67
Akademске profesije	26	63	12	37
KV radnici	41	53	36	47
PK i NK radnici	15	34	29	66
Ukupno	215	48	229	52

Ovo je jedna od naših najinteresantnijih tabela jer govori veoma jasno o utjecaju obrazovanja na orijentiranost birača, iako je to »sakriveno« iz njihovih zanimanja.

Naime, ako poredamo naše skupine prema stupnju orijentiranosti, dobijamo poredak koji potpuno slijedi stupanj obrazovanja svake od navedenih kategorija:

1. Akademске profesije	zna ime	63%
2. Učenici i studenti		62%
3. KV radnici		53%
4. PK i NK radnici		34%
5. Domaćice		33%

Iz ove smo rang-liste namjerno ispustili kategoriju službenika i penzionera jer su one po školskoj izobrazbi suviše heterogene za neki zaključak. Ovih ostalih pet kategorija, kao što smo već kazali, slijede upravo začuđujućom pravičnošću stupanj školske izobrazbe — od akademskih profesija do NK radnika. Očigledno je, dakle, da se stupanj obrazovanja pojavljuje kao značajan faktor političke participacije i izborne orijentiranosti birača, što još jednom potvrđuje staru istinu da je politički orijentiran građanin u prvome redu obrazovan građanin.

Pored ovoga zaključka valja odmah istaknuti i drugi, koji jednako slijedi iz naše rang-liste, naime, iako je značajan faktor za izbornu orijentiranost, obrazovanje nije i jedini faktor koji ovdje djeluje. Jer ako bi obrazovanje bilo jedini faktor, tada bi svi PK i NK radnici morali biti neorijentirani, a svi akademski obrazovani građani orijentirani. Budući da to nije niti približno tako, sasvim je očigledno da u tome procesu djeluju i mnogi drugi faktori, a prije svega opća politička zainteresiranost, odnos prema socijalizmu itd. Ova činjenica, međutim, nimalo ne umanjuje vrijednost onoga zaključka o važnosti obrazovanja, koje se javlja kao jedan od najvažnijih faktora u izbornoj orijentiranosti birača.

U kategoriji domaćica, koja se nalazi na posljednjem mjestu rang-liste, važnu ulogu u objašnjavanju njihove neorijentiranosti igra sigurno — pored slabijeg nivoa obrazovanja — i specifična izoliranost žena-domaćica od općih političkih i društvenih zbivanja, koja je morala i ovdje doći do izražaja.

Tabela 4.

Poznavanje kandidata i spol birača

Spol birača	Zna ime		Ne zna	
	N	%	N	%
Muškarci	131	54	113	46
Žene	86	41	121	59
Ukupno :	217	48	234	52

Podaci iz ove tabele potvrđuju uglavnom tradicionalnu tezu o »manjoj političkoj zainteresiranosti žena«, iako ne u onoj mjeri u kojoj bi se moglo očekivati, jer razlika je svega 13% u korist muškaraca.

Ovi podaci dobivaju, međutim, dodatno osvjetljenje ako se sjetimo onoga što smo govorili u vezi sa zanimanjem birača. Naime, među ženskim se biračima nalaze ne samo domaćice nego i osobito velik broj NK radnica, tako da je faktor spola usko povezan i prepleten s faktorom niskog obrazovanja i kućne izoliranosti žena-birača. Prema tome je evidentno da se ne radi o nekoj »urođenoj« nezainteresiranosti žena za politička zbivanja, nego o specifičnim društvenim okolnostima, koje se mogu i moraju mijenjati na bolje.

Tabela 5.

Poznavanje kandidata i starost birača

Starost birača	Zna ime		Ne zna	
	N	%	N	%
do 29 god.	70	48	76	52
30 do 41	73	53	65	47
42 do 53	36	51	34	49
54 i više	37	39	58	61

U odnosu na starost birača stupanj njihove orijentiranosti ne pokazuje velike razlike između pojedinih starosnih kategorija. Između četiri starosne kategorije jedino kategorija najstarijih birača pokazuje znatno slabije rezultate u odnosu na druge kategorije. Ovo se može objasniti činjenicom da je naša najstarija kategorija uključivala i neke veoma stare birače (70 i više godina), kod kojih dolazi ne samo do smanjivanja interesa za opća zbivanja nego i do slabljenja neposrednog pamćenja, što se neminovno moralo odraziti na rezultatima. Najbolje poznavanje kandidata pokazuju dvije srednje starosne skupine, što je i logično, obzirom da one obuhvataju ljude u njihovoj najzreljoj i najaktivnijoj životnoj dobi. Ohrabrujuće, konačno, djeluje činjenica da najmlađa starosna skupina birača ne pokazuje tako veliko zaostajanje u svojoj izbornoj orijentiranosti, koliko bi se moglo očekivati na temelju proširenog mišljenja o osobito velikoj apolitičnosti mladih ljudi. Očigledno je da se oni u tom pogledu ne razlikuju bitno od svojih starijih sugrađana.

Tabela 6.

Poznavanje kandidata i članstvo u SK

Članstvo birača u SK	Zna ime		Ne zna	
	N	%	N	%
Član SK	48	67	24	33
Nije član	167	47	208	53

Kao što se vidi iz tabele, birači članovi SK znatno su bolje izborno orijentirani nego oni birači koji to nisu (67% prema 47%), i razlika iznosi čitavih 20%. Ovo je, dakako, sasvim razumljivo, i govori o većoj političkoj zainteresiranosti članova SK, što je i posve normalno. Ono što, međutim, zabrinjava jest da ipak čitava trećina članova SK (33%) ne zna ime nijednog kandidata, i pokazuje dakle potpunu izbornu neorijentiranost. O faktorima koji do toga dovode teško je nešto određenije reći bez detaljnije dodatne analize ove kategorije birača. Međutim, bez obzira na neka druga obilježja birača-komunista, koja bi mogla osvijetliti ovaj problem, ostaje zaključak da 33% izborno neorijentiranih komunista svjedoče o nedovoljnoj političkoj i predizbornoj aktivnosti partijskih organizacija. Kakva je, naime, mogla biti njihova aktivnost među ostalim građanima kada niti svoje članove nisu uspjeli upoznati čak niti s imenima kandidata koje biraju?

Tabela 7.

Poznavanje kandidata i učešće na zboru birača

Učešće na zboru birača	Zna ime		Ne zna	
	N	%	N	%
	Učestvovao	51	72	20
Nije učestvovao	164	43	213	57

Učešće na zboru birača na kome su bili predlagani izborni kandidati podrazumijeva da je birač upoznao kandidate, ako ne lično, a ono barem putem biografije kandidata i ostalih podataka o njemu, koji su tom prilikom bili izneseni. Da je ovo tačno govori znatno veći procenat orijentiranih birača među onima koji su tim zborovima prisustvovali, nego što je procenat takvih birača među onima koji nisu tim zborovima prisustvovali. (72% prema 43%). Međutim, i ovdje se postavlja pitanje kako to da se i među učesnicima zbora birača nalazi čak 28% onih koji ne znaju niti ime kandidata kojega su — teoretski govoreći — oni sami istakli i potvrdili? Ovo, čini nam se, govori o tome da je prisustvo mnogih birača zboru birača čisto formalno, bez ikakve stvarne unutarne angažiranosti i interesa. Otuda se može postaviti i drugo pitanje: nisu li postojeće metode organiziranja i održavanja zborova birača promašena i jalova kada gotovo čitava trećina učesnika na tim zborovima ne uspijeva kasnije zapamtiti čak niti ime kandidata?

Iz ove tabele je vidljivo i to da je od ukupno 448 anketiranih birača zborovima birača prisustvovao svega 71 birač (15%), dok 377 birača (85%) tim zborovima nije prisustvovalo. Ovaj zabrinjavajuće mali procenat birača koji učestvuju na predizbornim biračkim zborovima predstavlja još jedan dokaz da mehanizam zborova birača ne funkcioniše kako treba, i da bi tu trebalo dosta toga mijenjati.

Moramo, konačno, imati u vidu i to da je jedan dio onih birača koji nisu znali ime nijednog kandidata s liste možda »zatajio«, svoje prisustvo zboru birača, jer im je bilo neprijatno što se ne mogu »sjetiti« nijednog imena, usprkos toga što su prisustvovali zboru. Ukoliko je ova pretpostavka tačna, onda bi to značilo da je, dođuše, broj onih koji prisustvuju zborovima birača nešto veći od ovoga u našoj tabeli, ali je takođe i veći procenat onih koji su zborovima birača prisustvovali, a ne znaju ime nijednoga kandidata. Ovo je u tom slučaju još jedan argumenat više da su zborovi birača nedovoljno efikasan instrumenat u našoj predizbornoj aktivnosti (a vjerovatno i inače).

Tabela 8.

Birači i izvori informacija o kandidatima

Broj izvora informacija	Broj birača	
	N	%
3 izvorna informacija	24	11
2 „ „	61	28
1 „ „	65	30
Ne navode ni jedan izvor infor.	67	31
Ukupno:	217	100

Tabela 8.a

Birači i vrste izvora informacija o kandidatima

Vrste izvora informacija o kandidatima	Broj birača
A	33
A + B	40
A + C	16

A + B + C	24
Ukupno A u raznim kombinacijama	113
B	27
B + A	40
B + C	5
B + A + C	24
Ukupno B u raznim kombinacijama	96
C	5
C + A	16
C + B	5
C + A + B	24
Ukupno C u raznim kombinacijama	59

Tabele 8. i 8.a su od osobitog interesa za organizaciju službe informiranja birača o kandidatima jer sadrže podatke o vrstama izvora informacija preko kojih su orijentirani birači došli do kakvih-takvih podataka o kandidatima.

Iz tabele 8. je prije svega vidljivo to da 67 birača (31%) između onih koji su orijentirani nije navelo niti jedan izvor informacija. Ovdje se očigledno radi o onima koji su se sjelili imena kandidata na osnovu neposrednog pamćenja imena s kandidatske liste, i koji su to svoje pamćenje iskoristili prilikom razgovora s našim anketarima. Doduše, kod ovih birača možemo u tome slučaju pretpostaviti barem to da su pročitali glasački listić prije nego što su »zaokružili«, dok kod onih koji nisu znali niti ime kandidata ne možemo pretpostaviti čak niti to: Ova činjenica nam istovremeno govori i o tome da neposredno pamćenje birača nije igralo nikakvu značajniju ulogu u našem ispitivanju, tim više ako imamo na umu ona 234 neorijentirana birača kojima niti neposredno pamćenje nije pomoglo da se sjete makar samo i imena kojeg kandidata.

Također se iz ove tabele vidi da je broj orijentiranih birača koji su svoje podatke crpili iz sva tri moguća izvora svega 10%, a približno je podjednak broj onih koji su ih crpili iz jednog ili dva izvora (28%, odnosno 30%).

U tabeli 8.a prikazane su vrste izvora informacija, i ona je na svoj način još interesantnija od tabele 8. Oznake A, B i C u ovoj tabeli bazirane su na odgovorima birača na pitanja 3, 3a i 4 u našoj anketi (vidi raniji odlomak o metodama istraživanja). Prema tome:

KATEGORIJA A označava one birače koji su imali prilike lično susresti kandidata na nekakvom sastanku, savjetovanju, zboru birača ili slično.

KATEGORIJA B obuhvata one koji su o kandidatu čuli ili čitali u novinama, slušali na radiju, televiziji ili su o njemu čuli od drugih osoba.

KATEGORIJA C obuhvata one koji su prisustvovali eurom zboru birača na kojem je bila predlagana kandidatska lista.

Između 217 orijentiranih birača njih 150 je navelo jedan ili više izvora informacija o kandidatu, pa je to ujedno razlog zbog kojega je broj izvora informacija u tabeli 8.a veći od broja birača (isti birač se javlja u više kategorija), tj. broj birača je 150, a broj po njima spomenutih izvora informacija je ukupno 259.

Pogledajmo sada o čemu nam sve govori tabela 8a. Odmah vidimo da se izvor informacija A javlja kao najčešći izvor informacija — od 150 orijentiranih birača ovaj izvor navodi u raznim kombinacijama 113 birača (75%). To su, znači, oni birači koji su imali nekada prilike da lično susretnu kandidata, pa je donekle i razumljivo da se upravo njima dotični kandidat najbolje usjekao u pamćenje. Dokaz tome je i to da se upravo među ovim biračima nalazi i najveći broj onih koji su pored imena kandidata znali o njemu još i dodatni podatak o njegovom zanimanju.

Što se tiče izvora informacija B, njega navodi kao jedini izvor, ili jedan od izvora 96 od 150 orijentiranih birača (tj. 64%). Ovo je činjenica koja izaznadauje, i koja baca nepovoljno svjetlo na ulogu štampe, radija i drugih sredstava javne komunikacije u procesu informiranja birača o kandidatima.

Za ovo su moguća dva objašnjenja: ili sredstva javne komunikacije nisu u dovoljnoj mjeri informirala birače o kandidatima, ili birači ne prate u dovoljnoj mjeri ono što se u tim izvorima informacija pojavljuje. Međutim, bez obzira na kome je »krivnja« — na štampi i drugim komunikativnim sredstvima ili na nemarnim biračima — ostaje činjenica da ova sredstva ne vrše ni izdaleka svoju ulogu onako kako mi to najčešće očekujemo i pretpostavljamo.

Izvor informacija C je spomenut — sam ili u kombinaciji — od strane 50 birača, što predstavlja 33% od orijentiranih birača, koji su istovremeno naveli izvor svoje informiranosti o kandidatu. Ovaj podatak nam još jednom potvrđuje ono što smo već komentirali govoreći o tabeli 7, tj. da zborovi birača ne igraju ni izbliza onu ulogu u kontaktu birača i kandidata koja im je namijenjena.

Tabela 9.

Vrijeme izlaska na biralište	Zna ime		Ne zna		%/ suma
	N	%	N	%	
do 10 sati	89	50	89	50	100
10 do 12,30	73	48	78	52	100
poslije 12,31	54	45	66	55	100

Ovdje bi se moglo očekivati da će oni birači koji ranije izlaze na glasanje biti bolje orijentirani od onih koji izlaze kasnije, jer se još uvijek nekako pretpostavlja da što je neki birač »svjesniji« da će tim prije poraniti na biralište. Naši rezultati pokazuju, dočim, jedan mali trend u ovom pravcu — broj orijentiranih birača opada s kasnim satima — ali je taj trend suviše malen a da bi se mogao smatrati zaista značajnim; razlika od 5% između jutarnjih (do 10 sati) i popodnevnihih glasača je zaista i suviše mala da bi joj se moglo pridavati ozbiljnije značenje.

V Zaključak

Iz analize koju smo učinili mogu se povući i neki općeniti zaključci:

1. Više od polovine birača (52%) kojima je postavljeno pitanje da navеду ime barem jednog kandidata s izborne liste nije bilo u stanju da to učini. Ovo jasno govori da birači nisu u punom smislu riječi birali između predloženih kandidata, nego su formalistički odgovarali, kako bi ispunili svoju »građansku« dužnost.

2. Postoji značajna razlika u procentu orijentiranih kandidata između raznih izbornih jedinica. Čini se da je on veći u onim jedinicama koje su geografski više koncentrirane i u kojima se ljudi nekako više susreću, ali i u onima gdje je predizborna agitacija bila življa i organiziranija.

3. U pogledu orijentiranosti postoje takođe razlike među biračima s obzirom na njihovu obrazovnu i kvalifikacionu strukturu. Najbolje orijentiranim su se pokazali pripadnici akademskih profesija, zatim učenici i studenti, pa KV radnici, PKV i NKV radnici, dok su najslabije bile domaćice.

4. Muškarci su bolje u prosjeku orijentirani od žena (54% prema 41%).

5. S obzirom na starost birača najbolje orijentiranim su se pokazali birači srednje dobi, od 30 do 50 godina, dok su najmlađa i najstarija skupina u ovom pogledu slabije.

6. Članovi SK su znatno bolje orijentirani od nečlanova (67% prema 47%), iako još uvijek ostaje jedan začudujuće veliki procenat (33%) članova SK koji nisu orijentirani o kandidatima koje biraju.

7. Oni birači koji su učestvovali na zboru birača gdje su isticani kandidati bolje su orijentirani od onih koji tome zboru nisu prisustvovali.

8. U pogledu izvora informacija iz kojih su crpli svoje znanje o kandidatima, pada u oči slaba »prodornost« štampe i ostalih sredstava javne komunikacije.

9. Birači koji izlaze ranije na izbore su nešto bolje orijentirani od onih koji izlaze kasnije.

Na temelju svih naših rezultata može se dati i neka vrsta profila tipičnog orijentiranog i neorijentiranog birača:

Orijentirani birač

1. Živi u izbornoj jedinici koja je geografski i socijalno kompaktna.
2. Živi u jedinici gdje je bila življa i organiziranija predizborna agitacija.
3. Po zanimanju je pripadnik akademске profesije, učenik, student ili KV radnik.
4. Muškarac.
5. Star između 30 i 53 godine.
6. Član SK.
7. Učestvovao na kandidacionom zboru birača.
8. Izlazi na biralište prije 10 sati prije podne.

Neorijentirani birač

1. Živi u izbornoj jedinici koja je geografski i socijalno više raštrkana.
2. Živi u jedinici gdje je bila slaba i neorganizirana predizborna agitacija.
3. Po zanimanju je PKV, NKV radnik ili domaćica.
4. Žena.
5. Star ispod 30 ili iznad 53 godine.
6. Nije član SK.
7. Nije učestvovao na kandidacionom zboru birača.
8. Izlazi na biralište poslije podne.